

**ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ, РАЗВИТИЕ НА ХОЛИСТИЧНИ УМЕНИЯ
И ПСИХОПРОФИЛАКТИКА НА ДЕТСКОТО РАЗВИТИЕ
В НАЧАЛЕН ЕТАП НА ОБУЧЕНИЕ**

проф. д-р Мария Алексиева
Бургаски свободен университет

**INDIVIDUALIZATION, DEVELOPMENT OF HOLESTIC SKILLS AND
PSYCHOPROPHYLAКCY OF CHILD DEVELOPMENT
IN PRIMARY SCHOOL**

Prof. Maria Aleksieva PhD
Burgas Free University

РЕЗЮМЕ: В публикацията се поставя акцент върху три важни аспекта от организацията и реализацията на педагогическите взаимодействия в началното училище: индивидуализация, формиране и развитие на холистични умения и психопрофилактика на детското развитие в начален етап на обучение. Индивидуализацията на педагогическите взаимодействия в началното училище се разглежда като процес, в който и към учителя, и към ученика се предявяват високи очаквания. Холистичните умения са свързани с цялостната реализация на личността в хода на нейното развитие. Психопрофилактиката е свързана с общата превенция за опазване на психичното здраве на децата.

Ключови думи: *индивидуализация, холистични умения, развитие, психопрофилактика, психично здраве, начално училище, педагогически взаимодействия*

ABSTRACT: The publication focuses on three important aspects of the organization and realization of pedagogical interactions in elementary school: individualization, formation and development of holistic skills and psychoprophylaxis of child development in the initial stage of training. The individualisation of pedagogical interactions in elementary school is seen as a process in which both the teacher and the student have high expectations. Holistic skills are related to the overall realization of the personality in the course of its development. Psychoprophylaxis is related to general prevention for the protection of children's mental health.

Keywords: *Individualisation, Holistic Skills, Development, Psychoprophylaxis, Mental Health, Primary School, Pedagogical Interactions*

Индивидуализацията на педагогическите взаимодействия в началното училище се разглежда като процес, в който и към учителя, и към ученика се предявяват високи очаквания. Спрямо малките ученици очакванията са свързани с познавателна активност, познавателни интереси и академични резултати, които отговарят на познавателните възможности на всеки ученик. Спрямо учителя едно от очакванията е преподаване, което се основава на детайлно

познаване и разбиране на нуждите на всяко дете и неговите холистични умения.

По отношение на индивидуализацията на педагогическите взаимодействия много поучително и цялостно е казаното от Мария Монтесори: *„Детето е строителят на една неповторима човешка индивидуалност. То взаимодейства със заобикалящия го свят с решителност и любознателност, и е водено от своята вътрешна творческа сила. Човешките същества имат вродени способности и стремежи да оформят индивидуалност, която да възприема и изживява света по начин, който е различен от всеки друг. Ето защо ние имаме нужда от самостоятелност и сигурност, за да развием напълно собствения си потенциал. Всички ние носим семенцата на потенциалната си еволюция и най-високите си стремежи в сърцата си. Целта на образованието е да се грижи за покълването и порастването на тези семена.“* [15, с.13]

Холистичните умения са свързани с цялостната реализация на личността в хода на нейното развитие. В началното училище акцентът в организацията на педагогическите взаимодействия в контекста на формиране и развитие на холистични умения е поставен върху *„цялостния живот на детето“*, както и върху начина, по който новите потребности се отразяват на развитието, живота, чувствата и социализацията на малкия ученик. Това е свързано с физическия, умствения и чисто битовия статус, с комуникативните, емоционалните, социалните и когнитивните умения, както и с разбирането и тълкуването на заобикалящия детето свят и неговото ситуиране в него. Постиженията на децата се разглеждат и тълкуват като резултат от съчетаването на личен опит и умения, които се формират и развиват в хода на образователния процес в началното училище.

Терминът *„холистично“* произлиза от гръцката дума *„холос“*, което означава цял, завършен, развит, многостранен. Става дума за човешката цялост като физика и душевност в единния им комплекс и вътрешна сложност. [14]

В съвременното общество по въпросите, свързани с отглеждането, възпитанието и обучението на децата се наблюдава многообразие от гледни точки за всички аспекти на детското развитие, които често са неразработени цялостно и дори противоречиви една на друга. [1, 9, 14, 17] Много от тях могат да бъдат оценени единствено в специфичен контекст. Дават се съвети за това, как родителят или учителят да се справи с определено дете в дадена ситуация, но не дават проекция за цялостното развитие на детето. Усилията на учени и експерти би следвало да се обединят около въпроса *„Как намесата на възрастните влияе върху здравето на децата; храненето на децата; психо-социалните им нужди; когнитивното им развитие; общуването; сексуалността; духовността; успехите в училище; емоционалното развитие; бъдещата им роля в семейството, общността и обществото?“* Този подход Нико Ван Ауденховън и Р. Вазир [9] определят като холистичен. Те мислят за детето в цялост, като за някой, който се нуждае от грижа и внимание тук и сега, а не

Индивидуализация, развитие на холистични умения и психопрофилактика на детското развитие в начален етап на обучение

просто като за някой, на когото се гледа като на бъдеща инвестиция. Авторите въвеждат новия термин „*холистично развитие*”, което е от ключово значение за разгръщане на идеята за „*цялостно развитие*” на детето. Става дума, че възрастните (учители и родители) трябва да се интересуват от „*цялостният живот на детето*”, както и от ефекта на въздействието на новите предизвикателства на живота и начина, по който те се отразяват на развитието, живота, чувствата и социализацията на детето. Това е свързано с физическия, хранителния и умствения статус, социалните и когнитивните умения, както и разбирането на заобикалящия свят.

Авторите наблягат на това, тъй като забелязват, че развитието на децата се измерва все повече чрез тяхното физическо здраве, успех в училище и бъдещата роля като „продуктивни” възрастни. Психосоциалното, както и духовното развитие на децата, като че ли все повече убягват от вниманието на възрастните.

Според Рон Милър от холистична гледна точка основната цел на образованието е ориентирана към емоционално подпомагане и развитие на интересите на учениците към света като успоредно с това се развиват и умения за непреднамерено изследване и критично мислене. Формирани и развити, тези качества помагат на „*холистично образованите хора*” да живеят така, че да възприемат средата и света около тях цялостно, да мислят и да работят творчески, да са ангажирани с подобряване на качеството на живота.

Акцентът върху развитието на холистични умения е изключително добре формулиран в Концепцията за нов Закон за предучилищното и училищно образование (*Законът влезе в сила от 01.08.2016*): „*В новата образователна институция детето придобива: нагласи за сътрудничество; нагласи за саморазвитие и самоконтрол; умения за критическо мислене; предприемчивост и инициативност; умения за решаване на конфликти; умения за вземане на решения; умения за работа в екип; комуникативни умения; умения да събира и обработва информация; умения за валидиране на информацията в интернет; отговорно отношение към ученето и мотивация за учене през целия живот; чувство за принадлежност и общностен интегритет.*”

За постигане на успех в конкретна познавателна дейност е важно учениците в началното училище да са придобили „общоучебни умения и навици” [11, с.65] разбирани и вътрешно диференцирани в групи: „*информационни* (четене и писане); *интелектуални* (активна мисловна дейност, целенасочено наблюдение на обекти, явления и процеси, ясно и точно изразяване на определена мисъл); *организационни* (организация на работното място, работа с книга, саморефлексия, самоконтрол, самопроверка, самооценка, работа в сътрудничество). [13, с.65-66] Освен общоучебните умения и навици в състава на холистичните умения трябва да бъдат включени социалните и емоционалните умения, уменията за комуникация, манталитет и култура, интуиция.

Изключително важна част във формирането и развитието на холистични умения е изграждането на съответствие между желаните цели и вътрешната нагласа. Вътрешната нагласа е в по-голямата си част несъзнавана и от нея зависи в голяма степен дали детето ще постигне целите си. С вътрешната нагласа са свързани ценностите (съзнавани и несъзнавани), желанията, мотивацията и всички ресурси и творческа енергия, които са в основата на постигането на нещо ново.

Предпоставка за формиране и развитие на холистичните умения на детето в началното училище е организирането на личностно ориентиран образователен процес и учебна среда, която дава възможност за постигане на високи академични резултати на база:

- индивидуални особености на децата и техния стил на учене;
- уважение към културните и етническите различия;
- индивидуално, формиращо оценяване на учениците;
- холистични умения.

Класната стая е място, където децата прекарват по-голяма част от времето си и предполага индивидуален подход към всяко дете, зачитане на неговите усилия и способности, на уникалния му начин на учене.

Разбирането е основният елемент на сложния процес на ученето. Учителите, които споделят тази гледна точка, поставят ученика в центъра на ученето. Те се стремят да създават учеща учебна среда, която подпомага децата в усвояването на знания, формиране на общоучебни умения и компетенции, натрупване и споделяне на опит, идеи, преживявания, проблеми, вземане на решения. Учителите насърчават учениците да съпреживяват процеса на откриване на света, който ги заобикаля, предоставят им възможност да задават въпроси и да търсят свои отговори, както и да се вглеждат и осмислят детайлите от ежедневието си.

Тази „нова” организация на класната стая, която се отнася с респект и приема различието на всяко дете като изключителна ценност, е залог за разнообразен и интересен учебен процес. Позитивната среда в класна стая създава условия за изграждане на отношения на уважение и толерантност между децата, което подпомага процеса на интеграция на децата от уязвими малцинствени групи и особено от ромски семейства. [29]

Класната стая, в която учителят стимулира децата да разбират света, да не се притесняват, че не винаги всичко им е ясно, да търсят отговори на своите въпроси, е класна стая, която зачита уникалността и ценността на всяко дете, независимо от неговия произход, социална принадлежност, стил на учене и т.н.

Ориентацията към удовлетворяване не само на интелектуалните, а и на социалните и на емоционалните потребности на малките ученици се налага както от динамиката на детското развитие, която предполага конкретни изисквания към структурирането на педагогическото взаимодействие в широките му измерения, така и от резултатите на множество съвременни изслед-

*Индивидуализация, развитие на холистични умения и
психопрофилактика на детското развитие в начален етап на обучение*

вания, които доказват значимостта на социалните и емоционалните умения и компетентности за успешна житейска реализация.

Разгръщащите се динамични процеси на реструктуриране в различни сфери на общественото развитие извеждат следните приоритети в образователната практика:

- *Въвеждане на гражданско образование* – произтича от съвременните обществени очаквания и претенции към образованието и необходимостта от: формиране и развитие на практически нагласи и умения в жизненоважните сфери на междуличностните отношения и отношенията в семейството, училището, малката общност, държавата; обучение в познаване и зачитане на основните човешки права; наблягане на личностното и моралното развитие на подрастващите, на саморазвитието и себеутвърждаването в рамките на взаимодействието с другите хора.

- *Разширяване на чуждоезиковото обучение* – налага се от „отварянето“ на образованието към други образователни системи и практики, а също и от необходимостта за уеднаквяване на изискванията в рамките на Европейското образователно пространство.

- *Интегриране на информационните и комуникационните технологии.* Напредъкът на информационните технологии не може да остане извън училището. Въвеждането им като нови идеи за процесите на обучение ще доведе до възможността учениците да се научат да се справят с големия поток от информация, ще възпита у тях критичен дух, необходим за систематизиране на определено количество информация и за отделяне на полезната част от нея. Не на последно място, в един по-широк план информационните и комуникационните технологии могат да предложат на всеки средство за неформално образование и да станат една от най-важните обменни системи на учещото се общество, в което различните степени на образователния процес са преосмислени.

- *Преосмисляне на определеното от сегашните учебници и учебни програми съдържание*, с цел премахване на информационната претовареност и академизъм и ориентация към формиране на повече практически умения и компетентности.

Тези образователни тенденции имат своето място и в новия закон за училищно и предучилищно образование и предполагат промяна в приоритетите и дейността на учителя и на ученика. Най-общо промяната се проектира в следните аспекти:

За ученика: Превръщане на детето ученик в център на педагогическото взаимодействие. Това дава възможност за активно участие в учебно-възпитателния процес, непосредственост при осъществяване на взаимодействията в различните поднива, вариативност на детските решения и отговори, богатство на емоционалните реакции и др.

За учителя:

Зачитане на многообразието и особеностите на детската индивидуалност. Общозвестно е, че началният училищен етап е богат на промени, натрупвания и новообразувания за малките ученици, като се започне от смяната на основния тип дейност – играта и ученето и се стигне до промените, настъпващи в края на етапа, свързани с навлизането в пубертета. В този училищен етап на обучение от началния учител се очаква да познава целия спектър от своеобразия и специфични особености (възрастови, индивидуални, личностни) на малките ученици. Нещо повече, да „приведе“ учебното съдържание по преподаваните в началното училище дисциплини към тези своеобразия и особености, така че да мотивира, да стимулира и активира познавателните интереси на децата ученици.

Приемане на детето ученик като активен участник в образователния процес и организиране на съвместната дейност като процес на взаимодействие, а не като процес на въздействие върху него. Известно е, че строгите изисквания, предписания и образци намаляват оригиналността, непосредствеността и вариативността на детските решения и постъпки.

Добро познаване и „извеждане“ на силните страни на детето ученик. Предполага вниманието да се фокусира върху достойнствата на детето, върху наличните знания и умения.

Поддържане на увереност у децата, че са значими и ценени участници в процеса на учене. Чувството за лична ценност у децата предполага наличието на отзивчива и учеща среда, която удовлетворява интересите и потребностите на малките ученици; която активизира познавателното им любопитство и предизвиква интерес; която създава сигурност и емоционален комфорт. Вместо страх от неуспехите, учителят би трябвало да предлага конструктивни средства за преживяване и превъзможване на тревожността. Поддържането на положителна самооценка у децата впоследствие корелира с такива характеристики като любознателност, заинтересованост, упоритост при преодоляване на трудности, независимост при вземане на решения и др.

Осигуряване правото на избор – за изява и за дейност.

Навременна индивидуална корекционна дейност. Началните учители е необходимо да отчитат факта, че докато се осъществяват процесите на възприемането и осмислянето на учебното съдържание, грешката е абсолютно допустима. По-нататък е необходимо работата на всеки ученик да бъде следена, за да се идентифицират грешките, навременно да се коригират, без да се натрупват или затвърдяват. [4, с.96-99]

Учещата учебна среда, в която се формират и моделират холестични умения, включва:

- книги, списания за различни страни, дрехи, игри, играчки, културни различия, които отразяват културното и етническото многообразие на учениците в класната стая;
- табла с поговорки и пословици;

Индивидуализация, развитие на холистични умения и психопрофилактика на детското развитие в начален етап на обучение

- табла и албуми със снимки на различни културни черти и хора с различия във физиката си;
- средата е „изписана” така, че учениците могат и неформално да се оgramотяват;
- музика от различни култури и стилове;
- индивидуални места и учебни центрове (наука, четене, писане, математика, изкуства и други), място за допълнителна информация;
- специални пространства в класната стая и в коридорите, които да позволяват равнопоставеност при взаимодействие;
- място за утринна среща. [26]

Съвременните деца, независимо от това къде живеят, трябва да се изправят пред промените: социални, политически, в околната среда, в науката, технологиите и индустрията, които оказват влияние върху пазара на труда и начина на живот на тях и семействата им. Именно затова е необходимо прилагането на индивидуален подход и насърчаването и развитието на умения, които ще са необходими на децата в бързо променящата се действителност като например:

- да посрещат промяната и да оказват влияние върху нея;
- да мислят критично и да правят избор;
- да откриват и решават проблеми;
- да бъдат творци с развито въображение и находчивост;
- да се грижат за общността, страната, околната среда.

Индивидуалният подход към децата в началното училище позволява те да растат и да се развиват съобразно собствения си темп. Учителят подрежда и планира пространството и дейностите в класната стая така, че да отговорят на равнището на развитие на всяко дете. Малките ученици работят самостоятелно или в малки групи, а педагогът направлява дейността. Този процес ще им помогне да се научат да правят избор, да развиват собствени интереси и умения. Учителите трябва да възпитават любознателност у децата; да развиват способността за решаване на проблеми; общуването с околната среда и стремеж към постигане на личните цели.

Педагогът трябва да притежава дълбоки познания за развитието на детето и да осигурява познавателни материали. Неговата роля е и поставянето на подходящи цели за отделните деца и за класа като цяло, отговарящи на интересите на децата, уважение към индивидуалните им сили и потребности, поддържане на естествената им наблюдателност и създаване на благоприятни условия за съвместно учене.

трябва да се съобразяват с три основни процеса на развитие:

- Как учат децата?
- Как те учат в своята възрастова група?
- Индивидуалният стил на учене и личност на всяко дете в класа.

Началните учители организират и индивидуализират учебния процес на базата на своето разбиране за тези три процеса. Те не трябва да забравят, че всяко дете е уникален индивид, продукт на култура, семейство, среда, здраве, темперамент и специфична индивидуалност.

Индивидуализацията съчетава етапа на развитие, силите и потребностите на всяко дете със схващанията и планирането от страна на педагогическия екип. Когато това стане, учениците се чувстват добре, засилва се тяхната компетентност и самоуважение. Този подход към научаването изгражда деца, които са готови да поемат нови предизвикателства.

Училищният модел на пасивно изучаване на факти и изложението им от учителя извън контекста на реалния живот не е достатъчен да подготви учениците за предизвикателствата на времето. Разрешаването на комплексни проблеми изисква учениците да притежават фундаментални умения – групова/екипна работа, разрешаване на проблеми, умения за проучване и анализ на информация, умения за управление на времето, синтезиране на информацията, използване на модерни техники и технологии. С тази комбинация от умения учениците стават водещи в процеса на учене, напътствани и подпомогнати от опитен учител. В този смисъл, потребността от образование, което да се приспособи към изискванията на променящия се свят, е причината, поради която *тематичното учене* добива голяма популярност. [27, с.220-226]

Тематичното обучение позволява на учителя да организира учебното съдържание около теми, задачи или основни въпроси, които децата намират за интересни. [25] То предлага друг начин да се представи съдържанието на учебната програма, различен от обучението на базата само на една дисциплина. То е интердисциплинарно, какъвто е и животът и ситуациите, които той ни предлага. Този факт е от голямо значение за децата, когато им се даде за решаване една „истинска“ задача или нова идея за изследване.

Идеята за поставянето на интересите на децата в центъра на обучението при разработване на тематично изследване или проект осигурява мотивирането на децата и активното им участие в ученето. Повечето деца обичат проекти, които отговарят на интересите им, за разлика от „скупните“ страници на учебниците им. При планиране на тематична единица за изследване учителят трябва да има предвид следните въпроси:

Разработваните теми в отговор на въпросите на учениците ли са?

Стимулират ли абстрактното и творческо мислене?

Може ли избраната тема да бъде организирана по начини, които да позволяват много нива на участие и предизвикателства така, че всяко дете да постигне успех?

Ще трябва ли учениците да черпят от основни академични умения, за да внедрят проектите, включени в тематичното изследване?

Ще има ли възможност за социално сътрудничество и отговорности, докато децата работят върху проекта?

Индивидуализация, развитие на холистични умения и психопрофилактика на детското развитие в начален етап на обучение

Ще имат ли децата възможности да увеличат познанията си и опита си за предмети, хора и събития в света около тях?

Отразяват ли проектите опитите на децата да изградят собствено разбиране и тълкуване на нова информация?

Съществуват три основни елемента на тематично обучение. Те са: *планиране, мини уроци и съвместно учене*. [27, с. 221-223]

Планиране

Избирането на тема е първата стъпка при планирането на тематичната единица. Изборът трябва да се основава върху общите цели на учебната програма и интересите, нуждите и опита на децата, както и на наличните източници и материали, които помагат за осъществяване на ученето. Необходимо е темата да е подходяща за нивото на развитие на децата. Да не се забравя, че най-абстрактните теми или понятия може да се окажат лесни за тематичен подход, тъй като те дават възможност за по-голяма гъвкавост и насърчават по-разнообразни мисловни процеси.

След като веднъж темата е избрана, учителят и учениците трябва да „изплетат паяжина“ чрез брейнсторминг върху идеите, свързани с темата. Като започне с темата в центъра, учителят трябва да записва реакциите на децата върху паяжината, като ги подрежда според общите им черти.

Процесът на „изплитане“ на паяжината минава през следните етапи:

1. Определя се темата, която ще се изследва. Темата се написва в средата на лист хартия на статив или на черната дъска.
2. Включват се учениците в брейнсторминг за предлагане на ключови думи, свързани с темата.
3. Записват се предложените думи и се свързват с темата. Прави се опит да се подредят думите под подходящи заглавия.
4. Паяжината се пренася върху голям лист хартия и се поставя на видно място така, че учениците да могат да я използват при нужда от време на време.

Използвайки паяжината на учебната програма, учителят може да организира и документира последователността на понятията, които трябва да се изучат, и прави списък на подходящи дейности, източници и материали, учебни екскурзии и гост-говорители за всяка област. Трябва внимателно да се обмисли последователността на уроците така, че ученето да се гради върху стари знания и познавателен опит на учениците и да отговаря на възрастта на децата. Учебните дейности са в основата на една интегрирана тематична единица. Имайки предвид целите на тематичната единица, учителят трябва да планира подходящи учебни дейности. Учебният опит не трябва да се разглежда в изолация. Целта на тематичната единица е да развие силна връзка между дейностите и областите на учебно съдържание.

Тематичното учене прави обучението по-значимо и резултатно, отколкото другите традиционни подходи, тъй като съдържанието е представено във вид, който се среща в реалния живот.

Мини уроци

Мини уроците осигуряват необходимата мотивация на учениците, тяхното активизиране, насърчаване и стимулиране при овладяването на знания и умения по време на тематичната работа. Те са кратки, въвеждат в темата чрез предизвикване любопитството и интересите на учениците. Често по време на мини урока се налага да се разясняват понятия, да се направят инструкции за изпълнението на дадена задача, като това по възможност се прави с активното участие на учениците.

Съвместно учене

Съвместното учене е метод на обучение, при който учениците работят заедно на малки групи за постигане на обща цел. Целта може да е решаване на задача, да се проучи спорен проблем или да се упражни умение, което е пряко свързано с тема, която учениците учат.

Някои насоки за съвместно учене:

Увереност, че децата работят в хетерогенни, общи групи по време на работата по темата .

Предвиждане на достатъчно време за съвместно планиране. Включване на различни стратегии.

Рационално използване на възможностите на „Мозъчната атака” и обmena на идеи.

Разработване на очаквания за различни области на съдържание в границите на равнището на детското развитие, което осигурява успех за всички ученици.

Използването на тематично обучение позволява на учителите да диференцират учебното съдържание, така че да не преподават на една избрана група ученици, които изцяло отговарят на степента и възрастта, определена от учебната програма. Те използват разнообразие от учебни подходи, променят учебното съдържание, използват неформално учебно съдържание, за да засилят формалното обучение, да окуражават учениците, да разширят обучението си чрез извънкласни дейности и домашни задачи.

Няколко важни акцента, свързани с прилагане на тематичното учене, които началните учители трябва да знаят:

1. Прилагане на метода „мозъчна атака” – при използване на този метод е необходимо предлаганите думи/термини да се съотнасят към съответните тематични области.

2. Учителят и учениците съвместно определят крайните продукти, които ще бъдат изработени във всяка тематична област (доклад, таблица, песен, стихотворение, разказ, картина, диаграма, колаж и други).

3. В групата могат да се използват ролите от кооперативното учене.

*Индивидуализация, развитие на холистични умения и
психопрофилактика на детското развитие в начален етап на обучение*

4. При представяне на крайните продукти учителят формира у децата/учениците умения за положителен коментар и градивна критика.

5. Крайните продукти могат да се използват в учебния процес като средство за изпълнение на други учебни задачи (доклад – редакция; песен – танц; картина – приказка/съчинение; диаграма – съставяне на задача).

Индивидуализацията не е индивидуално обучение на всяко дете в изолирана среда.

Психопрофилактиката е друго важно направление в контекста на началната училищна педагогика, което тепърва ще се развива. Необходимостта от поставяне на акцент върху психопрофилактика на детското развитие е свързана с общата превенция за опазване на психичното здраве на децата. Това налага включване на набор от мерки и предписания, които обезпечават психичното здраве и помагат за предотвратяване на лични кризи, на кризи, свързани с процеса на учене и общуване в рамките на училищната среда и за предотвратяване на появата и разпространението на нервни и психически заболявания. Изпълнението на психопрофилактичните дейности изисква специална подготовка и опит в областта на клиничната (медицинска) психология, психиатрия и психотерапия. Това е особено важно, като се има предвид тясната връзка на физическото и психическото здраве: психическото състояние на детето се отразява на неговото физическо здраве и може да доведе до тежък емоционален стрес.

Психопрофилактиката на детското развитие в контекста на проекциите на училищната среда е свързана със създаване на подходящ психоклимат и формиране на психохигиена у малките ученици.

Психопрофилактика произлиза от гр. „психика” – душа и *prophylaktikos* – сигурност. Параметрите ѝ обхващат област на клиничната психология, която има за цел да осигури специализирана грижа за здрави хора, за предотвратяване на нервно-психиатрични и психосоматични заболявания, както и за облекчаване на остри психотравматични реакции. Методите на психопрофилактиката включват работа в центрове за консултиране, „горещи телефонни линии” и други организации, фокусирани върху психични грижи за здрави хора; масови проучвания за идентифициране на така наречените рискови групи и превантивна работа с тях; обществената осведоменост и т.н. Специални задачи на психопрофилактиката са: оказване на помощ на хора в кризисни ситуации, на семейството, на училището при работа с деца, подрастващи, млади семейства и т.н.

В този ред на мисли трябва да направим уговорката, че изложеното по-надолу в текста няма за задача да навлиза в „дебрите” на клиничната (медицинска) психология, психиатрия и психотерапия.

Използваме категорията „психопрофилактика” за изходна отправна точка за превантивна работа на учителя с учениците в начален етап на обучение. Търсим отговорите на следните въпроси:

Как учителят да помага на малките ученици да се адаптират по-лесно към училището, преодолявайки свои страхове от евентуален неуспех?

Как с помощта на подходящи текстове да помогне на децата:

- да превъзмогнат тъгата, която изпитват при загуба на домашен любимец или член на семейството;

- да управляват гнева чрез прилагане на подходящи техники за това; как да бъдат съпричастни (емпатийни), за да отговорят на нуждите на другия човек и да споделят неговите чувства;

- да разпознават и преживяват щастието като форма на духовна интелигентност;

- да формират самочувствие, защото доброто самочувствие е основен инструмент за постигане на емоционално равновесие;

- да бъдат позитивни, защото позитивната нагласа на съзнанието е сполучлив подход за общуване между хората и за улесняване на комуникацията;

- да преодоляват стеснителността/срамежливостта, защото това би ги лишило от участие в различни социални дейности и събития, от нови приятелства в училище или в квартала, където живеят;

- да се справят в критични ситуации или как да бъдат „резистентни“, защото справянето в критични ситуации дава възможност за разширяване на междуличностните отношения, по-добра способност за планиране и по-малка вероятност от изпадане в отчаяние;

- да бъдат търпеливи, защото днешните деца (вероятно заради голямото количество стимули, които ги заобикалят) не са много търпеливи. Ралф Уолдо Емерсън е написал, че всички трябва да възприемат ритъма на природата: „тайната ѝ се крие в търпението”. [18, 123];

- да бъдат дисциплинирани, защото според философа Х. А. Марина „... дисциплината ни спасява от спирането на сърцето. Позволява ни да постигаме далечни цели, които може би са в противоречие с желанията, които имаме в настоящето. Личната ни свобода може да е в разрез с чуждата свобода, затова е необходимо да приеме кодекс на циркулацията. Нуждаем се от мощна педагогика на свободата. Никой не е свободен, ако първо не се е подчинил на някаква дисциплина, по същия начин, по който никой не може да стане писател, ако преди това не е научил правилата на езика”. [18, 129] и др. важни социални и емоционални умения и човешки ценности.

В най-общ смисъл можем да обобщим, че психопрофилактиката се разглежда като система от идеи и дейности, насочени към превенция срещу появата на психични разстройства на личността и на поведението. Възможностите на началните учители в областта на психопрофилактиката са свързани със създаването на условия за успешен процес на социална адаптация на малките ученици, подобряване на психологическия климат в класната стая и в училището чрез създаване на подкрепяща и учеща среда, установяване на хуманни отношения с учениците и с техните родители, формиране на комуникативна култура, умения за предотвратяване на конфликти. Организирането и изпъл-

*Индивидуализация, развитие на холистични умения и
психопрофилактика на детското развитие в начален етап на обучение*

нението на всички дейности, свързани с опазване на психичното здраве на малките ученици поставя високи изисквания към професионалната и психологическата култура на учителя.

Психопрофилактиката в контекста на началната училищна реалност е тясно свързана с дейността както на психолога, така и на педагога за предотвратяване на нарушения в психическото и в личностното развитие на децата, в тяхното поведение, междуличностна комуникация и общуване. Тази дейност е тясно свързана с психологическото образование, целта на което е развитие на психологически компетенции (психологическа култура) у децата, педагозите и у родителите.

Литература:

1. DuFour & Eaker (1998): DuFour, R., & Eaker, R., Professional learning communities at work: Best practices for enhancing student achievement. Bloomington, IN: National Educational Service., 1998.
2. Aleksieva (2003): Aleksieva, M. Moeto dete stava uchenik, Irita, Kazanlyk, 2003.
3. Aleksieva (2006): Aleksieva, M. Vzaimodejstviiata „semejstvo-uchilishte”, Irita Print, Kazanlyk, 2006.
4. Aleksieva (2007): Aleksieva, M. Uchiteliat na malkiia uchenik, Irita, Kazanlyk, 2007.
5. Aleksieva (2015): Aleksieva, M. Podhodi kym ucheneto i kym nachina na organizirane na obuchenieto v konteksta na socialnite i na tehničeskite promeni, sp. Syvremenna humanitaristika, Gabrovo, 1/2015.
6. Aleksieva (2015): Aleksieva, M. Cennosti, tradicii i rituali v uchilishtnoto obrazovanie – sredotochie na minalo, nastoiashte i bydeshte, v: „Obshtestvo, pamet”, UI „Sv. Kl. Ohridski” S. 2015.
7. Amonashvili (1990): Amonashvili, Sh. Lichnostno-gumanistichnaia osnova pedagogičeskogo procesa, Universitetskoe, Moskva, 1990.
8. Amonashvili (1998): Amonashvili, Sh. Avtoritarno-imperativna nasochenost na obrazovatelniia proces, Kompas 1-2, Moskva, 1998.
9. Audenhovyn§Vazir (2007): Audenhovyn, N., Vazir, R. Novovyznikvashti potrebnosti na decata. Fondaciia „Svobodna i demokratična Bylgariia”. S., 2007.
10. Bejn (2005): Bejn K. Izgrazhdane na pozitivni naglasi v klasnata staja, Rykovodstvo za utrinna sreshtha za pedagozi, Fondaciia „Programa „Stypka po Stypka”, Sofiia, 2005.
11. Vasileva (2002): Vasileva, E. Deteto v nachalnoto uchilishte, Prosveta, S., 2002.
12. Vasileva (2004): Vasileva, E. Syvremennoto nachalno uchilishte – realnost i predizvikatelstva, UI „Kl. Ohridski”, Sofiia, 2004.

13. Vasileva (2004): Vasileva, E. Urokyt v nachalnoto uchilishte, Sviat 2001, 2004.
14. Ganeva (2009): Ganeva, M. Decata v socialnata sistema na holistichniia kontekst, <https://detstvozadecata.wordpress.com>.
15. Giurova (2012): Giurova, V. Kachestvo na upravlението na preduchilishtnoto obrazovanie, v: sp. Obrazovanie i tehnologii, 3/2012, s.13.
16. Daskalova (2008): Daskalova, F. Psihopedagogika na rannoto detstvo, „D. Ubenova”, S., 2008.
17. Desev (1993): Desev, L. Psihologiiia na uchebniia proces, Centralen institut za usyvyrshenstvane na uchiteli, S. (1993).
18. Ernandes & Iavina (2013): Ernandes, G Dzh. Iavina Prikazki za shtastie, AMG Publishing, 2013.
19. Zhekova (1982): Zhekova, St. Profesiograma na nachalniia uchitel, S., 1982.
20. Zhekova i kol. (1981): Zhekova, St. i kol. Profesiograma na bylgarskiia uchitel (teoretichen model), S., 1981.
21. Zhekova, St. i kolektiv (1992): Zhekova, St. i kol. Problemi na profesionalniia trud i lichnostta na uchitelia (Vyvedenie v pedevtologiiata), UI „Novissima Verba”, Burgas, 1992.
22. Kunin (1971): Kunin Dzh. Kontrol chrez upravlениe na uroka.
23. Luskanova (2002): Luskanova, N. Vozniknoveniia shkol'noj dezartacii, v: „Shkol'nyi psiholog”, M., 12/2002.
24. Nikolaeva (2011): Nikolaeva, S. Menidzhmynt na klasa. Sofiia, 2011.
25. Obrazovatelyn modul „Individualizaciia na pedagogicheskite vzaimodejstviia” (2012): Individualizaciia na pedagogicheskite vzaimodejstviia, Fondaciia „Programa „Stypka po Stypka”, S., 2012.
26. Programa „Stypka po Stypka” za nachalnoto uchilishte (2000): Fondaciia „Programa „Stypka po Stypka”, Pырva chast, S., 2000.
27. Programa „Stypka po Stypka” za nachalnoto uchilishte (2000): Fondaciia „Programa „Stypka po Stypka”, Vtora chast, S., 2000.
28. Stamatov (1998): Stamatov, R. Teoriiia na M. Hofman za razvitiето na empatiata, 1998.
29. Fondaciia „Programa „Stypka po stypka” (2003): Organizaciia na klasnata staiа, orientirana kym uchenika v multietnicheska sreda, Obrazovatelyn modul za nachalni uchiteli, Fondaciia „Programa „Stypka po stypka”, Sofiia, 2003.
30. Frojd (1992): Frojd, Z. Otyvd principa na udovolstviето. Sofiia: Nauka i izkustvo, 1992.